

←
Sfeerbeeld
ontwerp
rond punt
©Maat

BERN PARET [REGIOCOÖRDINATOR WESTHOEK, PROVINCIE WEST-VLAANDEREN] FRÉDÉRIC RASIER [MAAT-ONTWERPERS]

Wie vanuit Poperinge de Frans-Vlaanderenweg neemt, rijdt parallel met de Vleterbeek door een langgerekt stuk Hoppeland. Aan de horizon is de Catsberg zichtbaar. Even later rijdt je Noord-Frankrijk binnen. De luifel over de weg aan de grenspost in Callicanes oogt wat vreemd. Een merkwaardig zicht, vol contrasten: verlaten gebouwen, een uitvalsbasis van de Franse snelwegpolitie, een afgesloten parking, enkele logistieke bedrijven, een hotel, een restaurant, twee tankstations en enkele drukbezochte tabakshops, in verspreide orde en ogenschijnlijk zonder samenhang in de ruimte neergepoot. Daartussenin een soort niemandsland.

Callicanes is een plek waar de overheid zich teruggetrokken heeft - een omgeving zoals je die op wel meerdere plaatsen in Europa langs binnengrenzen kan terugvinden. Het leverde de locatie alvast een plaats op in het boek *Verdwijnend België* van Bart Vanacker en Reinout Bossuyt, naast 49 andere illustere en vergeten plekken.

Vóór het verdrag van Schengen zagen grensposten er heel anders uit en hadden ze nog een sterke iconische waarde. Douanecontroles en wachtrijen waren aanleiding om er even te stoppen, je vond er cafeetjes, restaurants en souvenirwinkels aan een overmaats publiek domein. Vandaag is de betekenis van de grens verengd en het gebruik van de plek daardoor ook sterk veranderd. Er spelen nieuwe dynamieken zoals het ruimtebeslag voor uitzonderlijk transport en de verkoop van goederen, waarvan de accijnzen per land verschillen. Logistieke bedrijven hebben het aanzicht van de grenspost daarenboven sterk gewijzigd. Het is belangrijk om de huidige betekenis van deze plekken te ontrafelen en er robuuste toekomstperspectieven voor te ontwikkelen.

Grensoverschrijdende samenwerking

Veel van de nieuwe uitdagingen waar we mee geconfronteerd worden hebben een bovenlokaal karakter. Denk aan het vrijwaren van open ruimte of aan droogte, mobiliteit en bereikbaarheid. Het is een hele opgave om die uitdagingen over de administratieve grenzen van gemeenten, regio's, provincies en gewesten heen op de gedeelde agenda van beleidsmakers te krijgen. Enkel op die manier kan een kader ontstaan om samen te werken aan een duurzame ontwikkeling van de ruimte. Het bundelen van middelen is daarbij essentieel om de daadkracht en actiegerichtheid te verhogen.

Zo ook in Callicanes, waar de Provincie West-Vlaanderen en de *Communauté de Communes Flandre Intérieure* (CCFI)

met de gemeenten Poperinge en Godewaersvelde de handen in elkaar slaan om de in onbruik geraakte grenspost nieuw leven in te blazen. Dat gebeurt vanuit een gemeenschappelijke bekommernis om de verloederde site te herwaarderen, maar ook vanuit het grensprogramma en het beleid daarrond, dat sterk verschilt per land.

Via het Interreg V project 'Partons 2.0' werd die samenwerking concreet gemaakt en begin 2017 werd Maat-Ontwerpers aangesteld om een visie te ontwikkelen voor de site. In diezelfde opdracht werd ook een luik rond bewonersparticipatie opgenomen en de kans geboden om in vijf verschillende kernen in landelijk gebied, zowel aan Franse als aan Belgische zijde, onderzoek te voeren naar kernversterking en dienstverlening.

Callicanes is een plek waar de overheid zich teruggetrokken heeft, zoals je die wel op meerdere plaatsen in Europa langs binnengrenzen kan terugvinden.

Ontwerpdriedaagse als methodiek

Zo kwam het dat tussen 4 en 6 september 2017 in de oude grensgebouwen van Callicanes een driedaagse workshop werd georganiseerd om samen te komen tot een voorstel op hoofdlijnen. De eerste dag werd de tijd genomen om de analyse af te toetsen bij de lokale bevolking en aan te scherpen met experts, lokale en regionale beleidsmakers. Vier belangrijke thema's kwamen naar voren: de grensconditie, de bedrijvigheid, het landschap en het lokale netwerk (historische dorpskernen, oude verbindingswegen en het kruispunt dat teruggaat op de kruising van twee Romeinse heirwegen). Op basis van die thema's werd ontwerpend onderzoek verricht in drie scenario's. De thema's en scenario's werden in een matrix samengebracht, waardoor verschillende hypothesen voor een verdere ontwikkeling van Callicanes inzichtelijk werden.

Op de derde dag werd een slotevenement georganiseerd met een presentatie voor de lokale bewoners, streekpolitici en alle betrokkenen, omkaderd door allerlei activiteiten zoals een markt met streekproducten, muziek en enkele interviews. Schrijfster Annelies Verbeke kwam praten over haar roman *Dertig dagen*, waarvoor ze de inspiratie haalde uit haar bezoeken aan

Een nieuwe toekomst voor een verlaten grensovergang

Callicanes. Op een moment waarop in Europa de grenzen omwille van Covid-19 weer hermetisch dichtgingen, bleef deze grenspost tussen Frankrijk en België geopend voor grensarbeiders en internationaal vrachtverkeer. Een in onbruik geraakte ruimte, waar scheiden en ontmoeten historisch met elkaar verstrengeld zijn, maakt nu het voorwerp uit van een herbestemmingsonderzoek. Ontmoetingen tussen de 'nomadische' grensbewoners van verschillende gemeenschappen kregen er een belangrijke plaats. (KR)

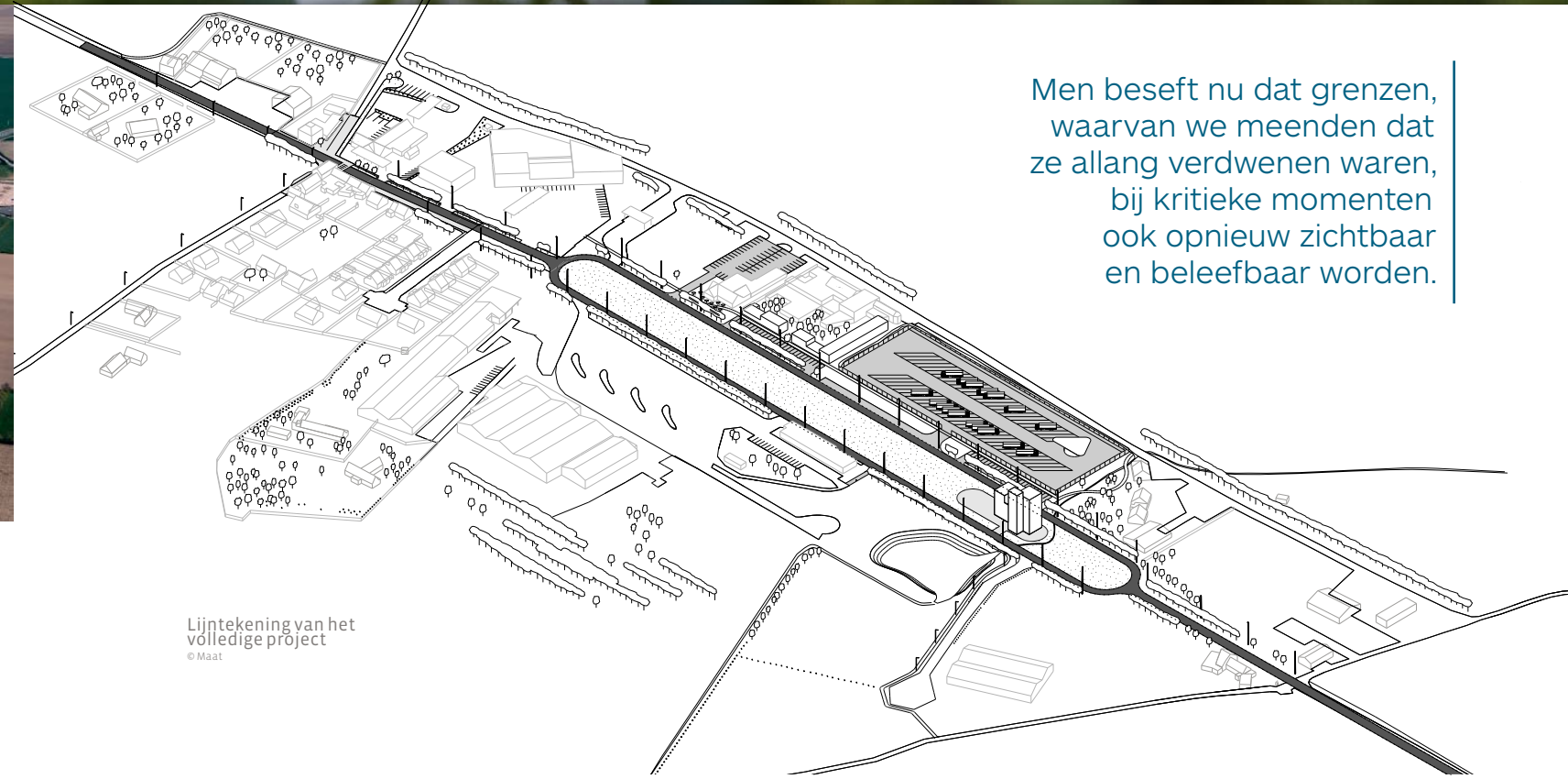
Slotevenement ontwerpriedaagse: voorstelling van het masterplan
© Provincie West-Vlaanderen

De grensovergang © CCFI

Luchtfoto Callicanes © CCFI

Lijntekening van het volledige project
© Maat

Men beseft nu dat grenzen, waarvan we meenden dat ze allang verdwenen waren, bij kritieke momenten ook opnieuw zichtbaar en beleefbaar worden.

Callicanes. In die gezellige drukte stelde het ontwerpteam een aantal werkstukken tentoon om erover in gesprek te gaan met geïnteresseerden. Callicanes werd weer even een levendige plek.

Tijdens de driedaagse ontstond een consensus om bestaande en nieuw in te passen programma's te laten ontwikkelen rond een centrale open plek, waarin ruimte zou bestaan voor vrachtverkeer, een veiligere omgeving en kansen om vanuit overwegend publieke eigendommen het project te verfijnen.

Het masterplan

In november 2017 keurde de stuurgroep een voorstel voor een meer uitgewerkt 'masterplan' goed, waarin de verschillende opgaves benaderd worden in één ontwerp. Drie interventies vormen de dragers van het voorstel. Eerst en vooral wordt een brede 'green' geïntroduceerd: een centrale beeldbepalende groene ruimte, die de diverse programma's uit elkaar zet en ordent rond de grensovergang. Tegelijkertijd fungeert deze ruimte als langgerekte rotonde (*ovonde*), waardoor het verkeer beter georganiseerd wordt, meer duidelijke adressen ontstaan en er ruimte vrijkomt voor grootschalig en uitzonderlijk transport. Middenin de *green* wordt een nieuwe landmark geplaatst die de grens alsnog markeert, maar ook nieuwe betekenissen in zich opneemt. Het gebouw voorziet in een grensoverschrijdend programma, waarbij bedrijven, overheden en inwoners elkaar kunnen ontmoeten, samenwerken of nieuwe projecten lanceren.

In de ruimte rond de *ovonde* worden bestaande en nieuwe programma's georganiseerd. Een parkeerplaats voor vrachtwagens met voorzieningen voor chauffeurs vormt een van de toevoegingen die inspelen op de positie van de plek in een grensoverschrijdend logistiek netwerk. Naast ruimte voor functies wordt ook gedacht aan de bestaande woonwijk en de landschappelijke inpassing van de site in haar omgeving. Het versterken van groenbuffers, de vormgeving van de *green* en het ondersteunen van het bestaand watersysteem vormen enkele van de maatregelen. Daarnaast wordt ook het fiets- en wandelnetwerk afgestemd op Callicanes om de landschapsbeleving te versterken.

Samen aan de slag dankzij Europa

Het masterplan dat in april 2018 op locatie werd voorgesteld, werd zowel door de inwoners als door de lokale overheden enthousiast onthaald. Als initiatiefnemers beseften de Provincie West-Vlaanderen en de CCFI evenwel maar al te goed dat de concretisering van het masterplan een werk van lange adem zou worden. De stuurgroep besliste dan ook een nieuw Interregproject voor te bereiden om de uitvoering van het masterplan mogelijk te maken. En met succes: het dossier werd in maart 2019 door Europa goedgekeurd en op 30 augustus 2019 gelanceerd onder de naam 'Qualicanes' (*Qualité* en *Callicanes*).

Tot de partners van deze samenwerking behoren, naast de CCFI, de Provincie West-Vlaanderen, de gemeenten Poperinge en Godewaersvelde nu ook het Regionaal Landschap Westhoek en het *Agence d'Urbanisme et de Développement Pays de Saint-Omer-Flandre Intérieure*. Zij engageerden zich om tot eind 2022 samen te werken.

Van masterplan tot concrete uitvoering

Als eerste stap wordt een **herinrichtingsstudie** opgemaakt voor de N38 – D948. Deze studie moet nagaan óf en hoe de *ovonde* geïntegreerd kan worden, wat de randvoorwaarden hiervoor zijn en hoe de budgetten bij zowel het Agentschap Wegen en Verkeer als het *Département du Nord* kunnen worden aangewend.

Daarnaast start ook een **haalbaarheidsonderzoek** naar het **nieuwe Grensgebouw**, inclusief een analyse van de toestand van de **bestaande gebouwen** (op Vlaams grondgebied) in functie van een mogelijk hergebruik of afbraak. Om de bestemmingswijzigingen ook mogelijk te maken, start Poperinge de opmaak van een Ruimtelijk Uitvoeringsplan (RUP) dat meteen ook afgestemd wordt met het *Plan Local d'Urbanisme intercommunal* (PLUi) aan Franse zijde.

Het **grensoverschrijdend landschapsplan** dat wordt opgemaakt zal als kader fungeren om de verschillende studies op elkaar af te stemmen. Op die manier wordt niet alleen gewerkt aan de integratie van de site in het landschap, maar ook aan een versterking van het grensoverschrijdende Hoppeland.

Experimenteren samen met lokale actoren

Een omgeving die zo lang verwaarloosd is, transformeer je niet van vandaag op morgen. Naast het studiewerk wordt daarom ook ingezet op het **uittesten van dienstverlening** die tegemoet komt aan de noden van de lokale bevolking, de handelaars en alle mogelijke betrokken actoren aan weerszijden van de grens.

Hoewel de initiatiefnemers ervan overtuigd zijn dat op deze symbolische plek een sterke nieuwe publieke ruimte met een nieuw gebouw moet komen, is daarmee nog niet aangetoond dat dit ook realistisch is. Veel vragen staan nog open. Wat komt er exact in dit multifunctionele gebouw? Wie baat het uit? Kan dit grensoverschrijdend werken?

Voorlopig wordt gedacht aan vergader-, kantoor- en coworking-plekken voor geïnteresseerde bedrijven, een toeristisch info- en uitkijkpunt of een plaats voor tijdelijke tentoonstellingen met lokale actoren uit het Hoppeland. Een kleine carpoolparking met ruimte voor deelwagens of fietsenverhuur kan hierop een aanvulling vormen. Maar je zou er ook een periodieke streekproductenmarkt kunnen houden of taalkampen voor jongeren kunnen organiseren. De grensovergang wordt bij uitstek een poort op de Vlaamse Westhoek en de Noordfranse regio.

Het experiment beperkt zich niet tot programma's die we reeds kennen. De betrokken gemeenten onderzoeken in een parallel traject of in de lokalen ook publieke diensten aangeboden kunnen worden. Poperinge test in zijn deelgemeenten het concept 'buurtsalon' reeds uit, terwijl het *Département du Nord* het concept van *Maison de services au public* aanbiedt. Samen willen we onderzoeken of dit, grensoverschrijdend, ook in Callicanes een plaats kan krijgen.

Een permanente evaluatie van alle georganiseerde en uitgeteste acties en activiteiten moet ons samen met het haalbaar-

heidsonderzoek antwoorden geven op het hoe en wat van het nieuwe grensgebouw. De opgedane ervaringen willen de partners graag delen met andere organisaties die bij grensovergangen in Vlaanderen, Wallonië en Frankrijk betrokken zijn. Daarom is ook een grensoverschrijdend atelier gepland op het einde van het project.

Grenzen, brandend actueel

Op het moment dat dit artikel geschreven wordt is Callicanes een van de weinige grensovergangen die openblijft ondanks de maatregelen rond het Covid-19 virus. Alleen grensarbeiders en het internationale vrachtwagenverkeer kunnen er de grens nog oversteken. Van grote drukte of veel passage is nu geen sprake.

Het sluiten van de grenzen zorgt bij veel grensbewoners voor een bevreemdend gevoel. Ze hebben immers vaak familie aan weerszijden van de grens, winkelen of werken in België en wonen in Frankrijk, of omgekeerd. In de kleine leefgemeenschappen rond grensgebieden zijn leven, werken en ontspannen nog altijd innig verstrengeld. Men beseft nu dat grenzen, waarvan we meenden dat ze allang verdwenen waren, bij kritieke momenten ook opnieuw zichtbaar en beleefbaar worden. Dat was al zo na de aanslagen in Parijs en Brussel, toen aan de grenzen opnieuw gecontroleerd werd. Maar ook tijdens de vluchtelingen crisis kwam Callicanes in het nieuws. Het lijkt alsof grensovergangen meer dan ooit aandacht vragen.

Geïntegreerde planvorming en beleid blijken in deze specifieke case uiterst relevant te zijn. Ze zijn belangrijk om over grenzen heen gemeenschappelijke thema's aan te pakken en zo ruimtelijke ontwikkelingen op elkaar af te stemmen.